قسەیەک لەسەر بگرەو بەردەی زمانی ستاندار

سیروان بابەعەلی
sirwanb@t-online.de

ئەو سەردەمە چەند خۆش دەبێت؛ کە لەدەرەنجامی پلەی باڵاتری "گەشەن" دا دێ و ، هەموو مرۆڤایەتی دەگاتە ئاستی پەیڤین بەیەك زمانی فەرمیی جیهانیی و هەموو سنوورەکانی ناوچەگەریی و دەمارگیریی تێدەپەڕێنێت و... ئارێشە "ئەوکات خۆجێییەکانی" سەرزەوی دەگەنە قۆناخی ململانێی دانیشتووانی سەر ئەم هەسارەیە لەگەڵ تەنەکانی تری گەردوون و مەترسی و ئارێشەی بابەتییترو مەزنتر... ئەوسەردەمە لەوانەیە لە سەدەکانی داهاتوو پێبگات. بەڵام یاسا گەردوونییەکانی گەشەن و دیالیکتیکی دیاردەکان، کە زانست بەردەوام لەرێگەی تەکنۆلۆژیاوە پیشانماندەدات دەڵێن: هەردێت...

گریمانەی ئەو باوەڕزایە سەرەڕای ژیرویژی؛ نابێتە پاساو بۆئەوەی کە هەندێ کەس لە جیهانزێدە (کۆسمۆپۆلیتە)کانمان، بەهەڵە تێبیگەن و لەدواوە لغاوی بکەن و شەلم کوێرم لەنووسینێکدا بە بیست زمان بنووسن و، نەك تەنها ناوی بیانی و، وشەی ئامادەنەبوو، یاخود بۆ روونکردنەوەی مەبەست... بەڵکو تەنانەت کردارو ئاوەڵناوو ئاوەڵفرمانو..تاد، سەرلەبەری بە وشەی بیانی چەپڕاست بکەن!...

راستە بەهۆی زۆر هۆکاری خودی و بابەتیی مێژووساز بۆ فەرهەنگ. هیچ کەسێکمان زوبانی کوردیمان رەوان و پاراو نییەو، چەندە خۆمان گیڤبکەینەوە، تەژی لەنگیی و کەموکووڕییە... بەڵام ئایا واپێویست ناکات ((أضعف الإيمان)) ئەوەی کە لەزمانەکە لەبەردەستدایە بەکاری ببەین و، هێندە بە بەزۆروەرگێڕانی وشەکانمان بۆ وشەی بێگانە کۆڵەواری نەکەین؟. هەتا نووسینەکانمان، چ وەك گەشبینیی و، چ وەك تورەکردن و بزواندنی پسپۆڕو کوردۆلۆژو زماننناسەکانمان بکەینە پاڵنەر (مۆتیڤ)و، رۆژێك بێت چاکی مەردانەی لێبکەن بەلاداو کارێک بکەن و ئێمەش وەک گەلان ببینە خودانی زوبانی ستانداروو ئامادەی تێکەڵبوونبین ...

لەهەرەتی لاوێتی پێنووس و پەڕاودا؛ بۆنموونە، ئەگەر سێ کەس، یەك "ناو" یان، بە سێ جۆر بنووسیایە، دەگووترا: [خەمناکا؛ (ئیسمی عەلەم) هەرچۆن بنووسرێت هەڵەنابێت]... بەڵام ئایا ئەوە بۆ ئەم سەردەمە ساخڵەمە؟، ئەگەر بۆ نموونە کەسێك لە کۆمپیتەردا بۆ (www پەڵپینەبەترش) بگەڕێت، بەهۆی بچوکترین هەڵە لەتیپی نووسیندا، لێی وننابێت؟

راستە کە زێدی سۆسیالیزم فەرەنسا بووە... بەڵام لە لانکی "سۆسیالیزمی زانستی" کە ئەڵمانیایە، وە هزرزانیی و رێبیری ئەو زانستەیش کە باوانی باوەڕزای جیهانزێدەکانە، تائێستاش بەردەوام بەناوی راستنووسیی (رێشتشرایبونگ) کار لەسەر زمانەکەیان دەکەن و، جگەلەوەی جار هەبووە بۆ گۆڕینی چەند وشەیەکی فەرهەنگ ملیۆنەها "یورۆ" یان خستۆتەکار... لەگەڵ ئەوەشدا دوور لەهەر پرینگانەوەو دردۆنگیی و تەنبەڵییەك، سەرلەبەری پێڕۆ زانستیی و پەروەردەییەکانیان نۆژەنکردۆتەوەو، خۆیان بەرهەڤی فێربوونی گۆڕانە نوێیەکان کردووە! ((هەرچەندە لەبەر زیادەڕۆیی لە ژیروێژیی بیرکردنەوەی ئەڵمان، کەهەر وڵاتەکەیان زێدی ئەو ژیروێژ (لۆژیك)ەیە، زۆرشتیان بە "ئویبەر کۆڕێکت" واتە سەروڕاستی ناودەبرێت و بێزارکەرە!))...

زانیارگە (ئێنسیکلۆپیدیا)ی زمان؛ بۆمان ڕووندەکاتەوە کە زمانی ئینگلیزی، چۆن لە هۆڤییەتی سەردەمەکانی سەلتی و نۆرمانی و جێرمانەوە مشتوماڵ کراوەو لە سەدەی پازدەوە شەقڵی نوێی

وەرگرتووەو بەردەوام کاری لەسەرکراوە... کە چینییەکان رەنووسیان نییەو، دەبێت هەزارەها وشەو هێماو دەستەواژە ئەزبەربکەن... کە تورکەکان هەر تەنها رەنووسیان نەگۆڕی، تەنانەت گۆڕانی ریشەگریان لەبونیادو شەقڵ و رێزمان(گراماتیك) و رستەسازیی(سینتاکس)دا کرد...

[لەراستییدا پابەندنەبوون بە پاکژیی رەنووس و پاراویی زوبانی نووسین و وشەو گراماتیک و دەربڕینە یەکگرتووەکانی زمانێک زۆر لەوە سامناکترە، کە ئێمە سەرپێیی راڤەی بکەین... ئێمە دەزانین کە راستکردنەوەی ئەوتۆماتیکی چاپەمەنی دیگیتاڵ بەهۆی کۆمپیتەر، شۆڕشێکی وەهای لەبواری چاپەمەنیدا سازداوە، کە هێندەی دۆزینەوەی خودی پیتی چاپ لەسەدەی پازدە گرنگە... لە ئەورووپا رۆژانە هەزارەها بەرهەمی چاپەمەنی دەکەوێتە بازاڕ، بەبێئەوەی تەنها هەڵەیەکیان تێدابێت... لای ئێمە باشترین رۆژنامە دەیەها هەڵەی لەهەموو روویەکەوە لەگەڵ هەموو ژمارەیەك تێدایە. ئەمە جگە لەوەی کەئەو پرۆسەی راستکردنەوەی ئەوتۆماتیکییە ئێستا گەیشتۆتە ئاستی ناسینەوەی دەستنووس و رستەناسی و داڕشتنی دەق، کە لەڕووی بەکاربردنی کات و وزەوە، پیشکەوتنی سەرئاسایان بەدیهیناوە... کەواتە شینی ئێمە بۆ هەریسەکەیەو هیچ پەیوەندییەکی بە نەتەوەپەرستی و چاوڤینیزم و ئەوشتانەوە نییەو، گەر وابمێنینەوە دەکەوینە نێو گێژاوی رەوتی بەرەودوا بۆ گێلبوون!]

زمانی کوردی زۆر دەوڵەمەندە؛ بەڵام لەوباوەڕەدانیم کە زمانەکەمان بگاتە ئاستی دەوڵەمەندیی زمانەکانی عەرەبی و ئەڵمانی لە پڕ وشەیی و بەرفراوانیی و زەنگینیی و رێزمانی بەهێز... لەگەل ئەوەشدا ئەوان کێشەیان نەماوەو، ئێمەیش چەقگرتوو دەستوپێ سپیین، لەسۆنگەی چێنەبوونی خوازو ویستی گۆڕان و قەتیسمانەوە لەیەک پانتایی و سووڕانەوە لەنێو یەك بازنەی داخراو...

بۆنموونە ئەگەر فەرهەنگێك، وەك فەرهەنگەکانی ئینگلیزی و ئەڵمانی و عەرەبی، بۆی روونبکردینایەتەوە کە قوتابی بۆ کام قۆناخی خوێندن و خویندکار بۆ کامەی ترو، ژن و ئافرەت و گەنج و لاو.. تاد. ئەوا ئێستا ئاوەزە دەبەنگەکانی بازاڕە رامیارییەکان وەك هەر لایەنێکی تری کولتور، تەخشان و پەخشانی زمانەکەیان نەدەکرد! ((ساڵی 2002 یش بە وتارێک لە رۆژنامەی جەماوەر، بەدرێژی لەسەری دووام))...

ئەو کێشەیەی ئێستا سەریهەڵداوە ((کەهەر دەبوا سەرهەڵبدات)).. دەرەنجامی ئەو خەوشانەیە کە لە هەردوو ڕووی دەمارگیریی و باوەڕگیریی دەرکەوتووە؛ کە لایەکیان ناوچەگەری خێڵەکییە وەك ئەوەی بادینان و هەورامان و، لایەکی تر لوتبەرزی لەخۆباییە لە سۆران... کە هەردووکیان وەکویەك تەنها خزمەت بەخەوشەکانی تەنبەڵی بۆ فێربوون و نەفراژانی خواز و خواست و ویستی یەکگرتن و گۆڕان دەکەن...

جا لەبەرئەوەی ببینە خاوەنی زمانی ستانداری تەندروست و پاراو و، بخزێینە نێو پانتایی تەکنۆلۆژیاو شۆڕشی زانیاریی و جیهانی ژمارەیی، پێویستە واز لە گیانی ناوچەگەریی بهێنین و خوازو ویست و بزێویی بۆ گۆڕانی ڕیشەگر بکەیەنە ئەلتارو، فشار بۆ زاناو پسپۆرو لێزانەکانی بواری زمان و کوردۆلۆژیاو، هەروەها دەسەڵات و پسپۆرانی بواری پەروەردە بهێنین کە کار لەسەر سێ تەوەرە بکەن:

یەکەم: مشتومالّی زمان و داڕشتنی فەرهەنگی یەکگرتوو، وە کۆکردنەوەی دیالیکتەکان لەیەك ماڵدا.

دووەم: هەڵێنجانی زمانی ستاندار لەو فەرهەنگە، لەسەر بنەمای پۆلێنکردنی وشەی بێگانەو وشەی ڕەسەن و فرەمانایی و رستەسازیی و رێزمان و وێژەو رەچاوکردنی کاتوشوێنی دەربڕین و.. تاد. وە گوێنەدان بەوەی کام زاراوە (دیالیکت) زۆری لێلادەدردێت و، کامیان کەم... تەنها پوختیی و تێروتەسەلیی بەهەند وەربگیرێت.

سێهەم: چاکسازیی و تەنانەت داڕشتنەوەی ریشەگری پێڕۆی پەروەردەو فێرکردن، بەو شێوەیەی کە

فەرهەنگی زاراوەکان کەباسکرا، وەك وانەی تایبەت و گرنگ لەهەموو جێگایەکی کوردستان کەدەسەڵات پێیڕابگات بخوێندرێت... وە زمانی خوێندن لەهەموو جێگایەك بە زمانە نوێ شەنوکەوکراوەکە رێکبخرێتەوە، تەنانەت ئەگەر لەهەندێ ناوچەش خۆماندوکردنی زیاتری بوێت...

پێویستە نەوەکانی پێش ئێمەو ئێمە؛ خۆویستانە و تەنبەڵانەو دژی فێربوونی نوێ، لەو پرسە چارەنووسسازە تێڕانەمێنین و کارێکبکەین ببێتە زەمینە بۆ پەروەردەی نەوەی داهاتوو...

پێویستە رێگا نەدەین دێرینخوازو کۆنەپارێزەکان بەر بەگۆڕان بگرن... لەوباوەڕەدام کە فەرهەنگی زمانی ستانداروو کارپێکراو رایەڵی بنەرەتیی تاکگوتاریی و پێشفەچوونە رامیارییەکانە. خەسڵەتێکی داینەمۆیی چێبوونی ئاسایشی نیشتیمانییە... کەئێستا کورد نییەتی.